

В ПОШУКАХ НОВИХ МОДЕЛЕЙ ЦЕНТРАЛЬНИХ МІСЦЬ ВАЛЬТЕРА КРИСТАЛЕРА

© С.П.Сонько, 2004

Криворізький економічний інститут КНЕУ, Кривий Ріг, Україна

Робиться спроба повернення до класичних традицій теорії розміщення господарства. Здійснено ретроспективний просторовий аналіз систем центральних місць, що формуються у світі. Досліджуються сучасні механізми формування систем центральних місць, які засновані не на їхній “вазі” а на рівні інформаційного впливу. Згідно з модифікованою автором теорією центральних місць робиться спроба прогнозу подальшого розвитку систем розселення в Україні.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки і негативні її наслідки останніми десятиріччями спонукають до пошуків багатьма країнами особистого, суто індивідуального шляху розвитку. До цього примушує не лише економічний, а й екологічний імператив, який яскраво проявляється в односпрямованому розподілі планетарних ресурсів на користь розвинутих країн. Чи є справедливою сучасна “глобалізована” модель економічного розвитку за рахунок ресурсів “третіх” країн? До яких країн - “третіх” чи “розвинутих” попадає Україна? Ось ті питання, відповідь на які не дає спокою і логічно замикається на доцільності різних класифікацій і типологій країн світу.

Теоретична спадщина класичної теорії розміщення господарства, принаймні загальні її положення, які стосуються внутрішніх механізмів регіонального розвитку, до кінця не усвідомлені. Адже, шлях, яким сьогодні прямує Україна (ринок, конкуренція, приватна власність та ін.) було вже пройдено багато років тому тими ж самими “розвинутими” країнами, як в аспекті економічної теорії, інституційної і регіональної політики, так і в аспекті розміщення господарства. Результатом “просування” таким шляхом стали відомі роботи В.Кристалера, А.Льоша, У.Ізарда, Ф.Перру, Т.Хегерстранда, П.Хаггета та інших представників класичної теорії розміщення, до якої у вітчизняній науки і досі неоднозначне ставлення.

Авторське намагання знайти загальні риси у просторовому розвитку абсолютно всіх країн планети, незалежно від “форми власності на засоби виробництва” логічно замкнулось на теорії центральних місць В.Кристалера. Дослідження ж ретроспективних і перспективних трендів її розвитку, на думку автора, зробить значний внесок в пошуки реального місця України в “постіндустріальному” та “глобалізованому” світі, що власне і обумовлює **актуальність пропонованого дослідження.**

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями стосується багатьох перспективних програм як міжнародного, державного, так і регіонального розвитку, зокрема проекту державної регіональної економічної політики, про який з часу його прийняття (1994 рік) майже нічого не чути в аспекті практичного застосування його положень. То може воно і не випадково, бо сучасне життя свідчить, що більш реалістичними та об'єктивними моделями, які описують сучасні економічні та просторові процеси є ті, що викладені набагато раніше в класичних концепціях теорії розміщення господарства.

В зв'язку з цим, *автор ставить перед собою задачу* шляхом застосування методів ретроспективного просторового аналізу довести “підлеглість” сучасних просторових процесів, що проходять в Україні (та в інших країнах), тим закономірностям, які викладені в класичних концепціях розміщення, зокрема в теорії центральних місць В.Кристалера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до “пристосованості” окремих концепцій класичної теорії розміщення до сучасного життя все більше висвітлюється на сторінках економічної [4,9] та географічної [5,10,15,17,26,27] літератури. Головною особливістю цих публікацій є та, що вони як разом так і поодиночі відбивають головну тенденцію – повернення до класичних традицій загальної теорії розміщення¹ у сприйнятті сучасних реалій просторового розвитку на всіх його рівнях. Навіть намагання адаптувати вітчизняну (з потужним радянським корінням) теорію розміщення продуктивних сил (М.Фашевський, Л.Чернюк) до сучасних умов українського капіталізму аргументується не теорією ТВК або економічного районування, а класичними роботами В.І.Вернадського, К.Г.Воблого та іншими, зміст яких геть полишений комуністичних штампів.²

Новизна пропонованого дослідження полягає у висновку, що сучасні просторові процеси, які лежать в основі формування абсолютно всіх економічних систем світу є спільними для всіх країн і відбиті в класичних концепціях теорії розміщення господарства, зокрема в теорії центральних місць В.Кристалера. Підтвердженням цього є попередні авторські дослідження, проведені зовсім в іншому теоретичному напрямку, але логічно замкнені саме на пошук загальних закономірностей формування

¹ Саме словосполучення “загальна теорія розміщення” вперше запропоноване автором в “Ринок і регіоналістика.”-К.:Ніка-Центр,Ельга,2002.-380с. а також “Географічні знання в економічному вузі”//Укр.геогр.журн.№4,1996.

² Фашевський М.І.,Чернюк Л.Г. Методологічні питання розвитку і розміщення продуктивних сил.//Укр..геогр..журн. №3,2003.- С.46-51.

просторових соціо-природних систем³. Власне цим обумовлене *методологічне та загальнонаукове значення* авторського доробку.

Як не вирішену раніше частину загальної проблеми - пристосованості класичних концепцій теорії розміщення господарства до сучасних умов українського капіталізму - автор визначає результати дослідження загальних механізмів просторового розвитку соціо-природних систем, який призводить до кристалізації географічного простору, згідно з закономірностями, викладеними в теорії центральних місць В.Кристалера.

Історія господарського освоєння поверхні планети досить логічна і має відносно спільні риси, відбиті в різних географічних [2,13,14,18,23], історичних [16], екологічних [12], геополітичних [8,29] глобалістських [10,11] дослідженнях. Головною спільною ознакою такого освоєння є те, що в минулому, коли чисельність населення була невеликою, відмічалось стійке прагнення до рівномірного його розподілу. Проте, в XX ст. на тлі всебічної інтенсифікації людської діяльності все більше загострився зворотній процес – в окремих місцях зосереджується все більша кількість населення, тоді як в сусідніх регіонах площа заселених територій скорочується. Такі процеси вперше були відмічені в Німеччині (Кристалер,1933), Китаї (Скіннер,1964), Бразилії (Хаггетт,1965), а сьогодні відмічаються у Франції, Росії, Фінляндії [5], Україні [3,24]. Відтак, не новина, що повсюдно спостерігається поляризація населення в різних точках простору. Механізм таких процесів детально вивчений Б.Родоманом (1999), О.Топчієвим [26,27]. Суттєвою рисою таких просторових трансформацій є те, що вони спонукають до інвертування [19] та до диверсифікації географічного простору [21,32]. В більшості випадків механізм таких трансформацій описується цілим переліком гравітаційних моделей (Ізард, Льюїс, Ретейм, Голіков), які, власне, і наближають більшість просторових процесів на нашій планеті до моделей центральних місць В.Кристалера.

Найважливіший висновок теорії центральних місць - встановлення відповідності між людністю міста і його просторовим положенням в системі розселення. За конфігурацією системи розселення можуть відповідати різним випадкам, які визначаються показником К. При $K = 3$ у кожного центру на наступному рівні ієрархії буде два підпорядкованих населених пункти, при $K = 4$ - відповідно 3 і при $K = 7 - 6$. При цьому відстані між центрами різних рівнів ієрархії виявляються кратним числу К [15]. В 1950-і-70-і роки в різних країнах вивченню систем центральних місць було присвячено чимало

³ Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. К.: Ніка Центр.- 287 с.

робіт. Проте, надалі увага до даної теорії ослабла переважно тому, що систем, які б відповідали в значному ступені класичним випадкам виявилось не так вже й багато.

Причиною цього стало те, що об'єктом дослідження більшості публікацій були сучасні системи розселення. При цьому оцінювався лише невеликий період їхньої історії. Натомість, спроби відстежити динаміку розвитку систем розселення протягом достатньо тривалого часу, оцінити міру їхньої стійкості в межах теорії центральних місць привели А.Важенина [5] до цікавого висновку про зв'язки тієї або іншої модифікації систем центральних місць з рівнем урбанізації. Даний автор, посилаючись на класиків що до переважно обслуговуючої функції центральних місць, також стверджує, що в основі їх формування лежать потреби людини.

Новий поштовх дослідженням в даній області надала поява релятивістської теорії центральних місць В.Шупера в кінці 1980-х років. Головна її суть полягає у можливості врахування деформацій систем центральних місць, пояснюваних відхиленнями як в чисельності населення центрів різних рівнів ієрархії, так і в їх просторовому розподілі. Виявилось, що “легкі” рівні ієрархії зсуваються до центру, тоді як “важкі” – до периферії. В підтвердження дієздатності гравітаційних моделей В.Шупером було доведено також, що “важкі” рівні як би відштовхуються один від іншого, в той час як “легкі” – ніби притягуються, намагаючись збільшити свою масу.

Відтак, в наших міркуваннях ми маємо два основоположні посили. Перший, - що в основі формування систем центральних місць лежать потреби людини, другий - про гравітаційну природу виникнення осередків людської діяльності (центральных місць). Дискутуючи перший посил необхідно сказати, що людські потреби, а вірніше їх задоволення є наслідком чогось більшого, зокрема духовних запитів людей, які реалізуються у певній культурній [25], або цивілізаційній моделі поведінки [16]. Відтак, міста взагалі, а великі особливо, є осередками (“медіаторами” за Ю.Павленко) накопичення, відтворення і передачі інформації, зокрема тієї, яка і збуджує людські потреби [21].

Розвиток же інфраструктури, особливо інформаційної, надає якісно нову роль колишнім “центральним”, а сьогодні вже “світовим” містам у сучасній світобудові. Спектр надаваних ними “послуг” з-за їх різноманітності майже не підлягає реальному урахуванню і досягненню для того, щоб на їх підставі “конструювати” нові схеми ієрархії центральних місць. Поява ж такої “послуги” як Інтернет взагалі “відриває” всі існуючі досі системи центральних місць з денної поверхні планети і переводить їх у “суперпроникливий, космополітичний віртуальний гіперпростір” [18,19,21]. Імовірно,

наступні моделі (після відомих, де максимально $K=7$) будуть вже формуватись не в географічному (навіть в тримірному його розумінні, [20]), а в віртуальному n -мірному просторі, в якому коефіцієнт K буде прагнути до нескінченності...

Викладене припущення уявляється досить очевидним, проте повинне бути підтверджене. Найчастіше денну поверхню нашої планети уявляють у двох вимірах (2-D). Рідше у трьох (3D). При цьому вертикальний 3-й вимір не перевищує за “висотою” технологічних можливостей людства – в літосфері це земна кора, в атмосфері це приземні її шари і менше вивчений ближній космос.

Стосовно другого авторського посилу про придатність гравітаційних моделей до описання систем центральних місць. Гравітаційна сила, або сила тяжіння діє в напрямку земного ядра, тобто перпендикулярно до земної поверхні. Певною мірою це і є той самий третій вимір, в якому діють сили, що призводять до формування систем центральних місць. Так, рівень впливу (хінтерланд) того чи іншого центрального місця на місця нижчого рангу залежить від його “висоти” (“потенціалу” на побудованій статистичній поверхні - [7]). До кінця XX століття таке твердження досить добре “вписувалось” в існуючу фізичну картину світу, в якій переважали закони класичної механіки. З появою гіпотез про енерго-інформаційні (глобальні, торсійні) типи взаємодій [1,30,31] виник сумнів щодо остаточної вивченості феномену гравітації, який власне і лежить в основі законів класичної механіки. Виявилося, що сила тяжіння і її дія у Всесвіті – це лише певний ракурс гравітації [30,31]. Інформаційний же її бік залишається не вивченим. Тому можна припустити, що перехід значної частини людської діяльності у віртуальний простір (в розвинутих країнах частка зайнятих у “нематеріальному” виробництві вже перевищує 70%, і це не межа) спонукає до формування систем центральних місць, що вже не будуть слідувати законам гравітації в сенсі “тяжіння”. Найскоріше, новий – інформаційний аспект гравітації призведе до формування неправильних (випадкових) конфігурацій центральних місць [5].

Незбагнений поки що феномен формування мережі так званих “світових” міст з викладених вище позицій стає більш зрозумілим. Які саме функції “обслуговування” (згідно класичних уявлень) маємо покласти в основу формування мережі центральних місць, утворених “світовими” містами? Згідно початківця теорії світових міст Дж. Фрідмана вони повинні:

- мати порівняно велику кількість населення;

- бути в усіх відношеннях важливим транспортним і комунікаційним вузлом, через який відбуваються міжнародні зв'язки;

- бути місцем зосередження офісів ТНК;

- забезпечувати важливі міжнародні функції і роботу різноманітних міжнародних організацій, конференцій тощо;

- мати розвинуту сферу послуг;

- зберігати значення провідного центру обробної промисловості;

- бути світовим фінансовим центром, що особливо важливо.

Згідно з Б.Яценко [33], сучасна ієрархія світових міст описується трьома рівнями у трьох регіонах світу: Нью-Йорк (Північна Америка), Лондон (Європа), Токіо (Азіатсько-Тихоокеанський регіон — АТР). Другий ієрархічний рівень займають Вашингтон, Чикаго та Лос-Анджелес у Північній Америці; Париж, Брюссель та Франкфурт-на-Майні в Європі. Третій — Цюрих, Амстердам, Відень, Мілан, Мадрид в Європі; Сан-Франциско, Торонто, Мехіко, Сан-Паулу, Буенос-Айрес тощо в Америці. До “ядра” АТР, крім Токіо, входять Осака, Тайбей, Сеул, Сянган, Сінгапур та ін. Є важливі організаційні центри і в інших регіонах: в Індії Мумбай (Бомбей), в Австралії — Сідней, в ПАР — Йоганнесбург, тощо.

Якщо спробувати систематизувати цей перелік в напрямку різних за вагою рівнів ієрархії, то “вага” перелічених “світових міст” в сенсі гравітації начебто залишається, але просторове її втілення у різних три-, чотири-, п’яти-, шести-, семи-, восьми- та інших багатокутниках кудись щезає. Автор не вважає за потрібне наводити в даній статті фрагмент карти світу з позначеними на ній “світовими” містами, варто лише зауважити, що згідно з класичними уявленнями відстані між цими містами та тими, ранг яких на одиницю нижчий, повинні бути кратними коефіцієнту K . Така закономірність була встановлена раніше на прикладі багатьох країн [15]. На нашу думку, ця закономірність легко встановлювалась при вивченні систем центральних місць при K , що не перевищував 7, тобто сучасних В.Кристалеру і тих, формування яких обумовлювалось силами гравітації в сенсі ваги, (а не інформації) і складали основу адміністративно територіального устрою в усіх країнах в індустріальну добу їхнього розвитку.

З наведеного переліку світових міст різних рангів не важко (навіть без карти) побачити, що відстані між ними зовсім не є кратними “ K ” (в додатку до якогось багатокутника). Але неможливість

встановлення такої закономірності не спростовує теорію центральних місць В.Кристалера, а, скоріше, ще раз доводить її. Проте, такі докази можливі лише в тому випадку, коли ми будемо оперувати категоріями не дво- чи тримірного простору, а тими поки що не вивченими n-мірними моделями [28], які формуються в “високопроникному віртуальному космополітичному” просторі.

Найскоріше, “вага” сучасних світових міст вже сьогодні обумовлює рівень їхнього віртуально-інформаційного впливу на формування систем центральних місць нижчих рівнів ієрархії. Можливі аспекти такого впливу, пов’язані:

- з диверсифікацією ресурсних властивостей географічного простору в інфраструктурні [21,32];
- з просторовими інверсіями [19];
- з зародженням і загостренням прикордонних конфліктів [22].

Завершуючи дискусію щодо першого посилу треба узагальнити наведені критерії виділення світових міст у одному твердженні – головна функція світових міст (втім як і інших “центральных місць”) – накопичення, обробка і розповсюдження інформації про різні стани соціо-природних систем [21], а не “задоволення людських потреб” (згідно з А.Важениним). Виходячи з цього твердження є можливість досить легко завершити дискусію і по другому посилу – протягом XX століття вплив гравітаційних сил на формування систем центральних місць поступово трансформувався в напрямку від “ваги” до кількості накопиченої інформації і можливості за її допомогою здійснювати інформаційне управління підпорядкованими системами центральних місць.

Проте, наведені твердження вимагають додаткового дослідження щодо еволюційних трансформацій просторових соціо-природних систем. В попередніх авторських публікаціях були виділені і досліджені ноосферні екосистеми (агро-,урбо- та інфраекосистеми), зокрема первинна просторова одиниця ноосферогенезу – агроекосистема [6,20,24], подальші трансформації якої будучи вивченими в авторській монографії [21], дозволили відстежити головні тренди формування систем центральних місць (рис.1-4).

В донеолітичну добу речовинно-енергетичні потоки в агроекосистемах повністю “замкнені” на природний ландшафт (натуральне господарство). Потоки речовини і енергії не збідненими повертаються в природні екосистеми. В умовах натурального господарства просторові відносини людини до природи реалізуються переважно в “двомірному” географічному просторі. Маршрутизація або лінії руху, притаманні збиральницьким і первісним скотарським спільнотам, передбачають

утворення контактних (вузлових) поселень в місцях перетину маршрутів окремих спільнот, кланів чи родин. Згідно з загальною схемою центральних місць В.Кристалера первісні центральні місця утворюються лише на нижніх сходинках ієрархії і “замкнені” самі на себе щодо обслуговування (тобто, мережа “ $K=1$ ” на рис.1).⁴

На початку “відбрунькування” урбоекосистем від агроєкосистем (неолітична доба) перші урбоекосистеми тісно прив’язані до природних ландшафтів, бо їхня життєздатність повністю залежить від суміжних аграрних територій (агроєкосистем).

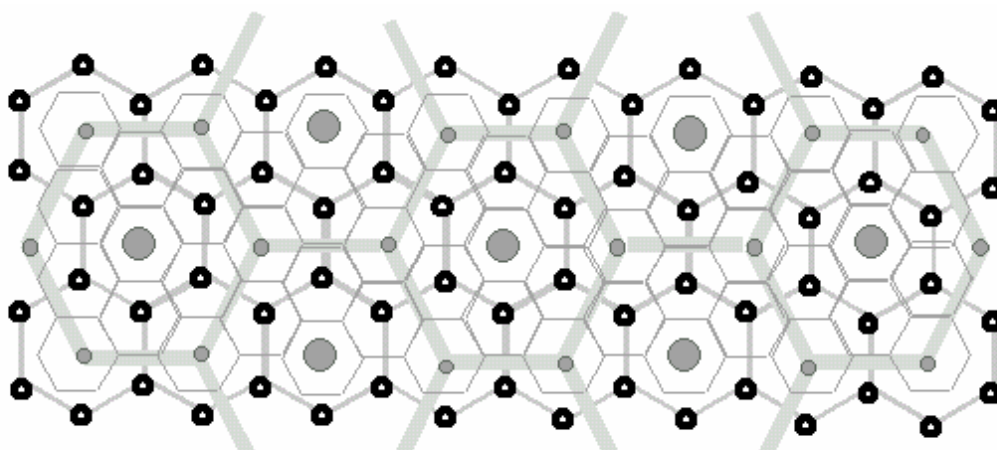

Рис.1. Загальна схема теорії центральних місць В.Кристалера, що відповідає мережі “ $K=1$ ”. Більш жирними позначені первісні “центральні місця” на нижніх сходинках ієрархії.

Проте, утворення урбоекосистем стає першим кроком до початку тримірному опанування географічного простору, бо в первісних осередкових поселеннях зосереджуються функції накопичення інформації (згідно з Ю.Павленко,[16]), яка забезпечує перепланування речовинно-енергетичних потоків в агроєкосистемах на користь урбоекосистем і надає первісним містам переваги над сільською місцевістю (влада, військо, жерці, базари та ін.). Починають формуватись кордони інформаційного впливу (хінтерланди) урбоекосистем, що надає можливість первинним містам виконувати “обслуговуючі” функції (згідно з В.Кристалером). Первинна сходинка ієрархії центральних місць (ядро + периферія, обмежена кордоном інформаційного впливу) відповідає мережі “ $K=2$ ”(рис.2).

Надалі відбуваються унікальні трансформації у розвитку системи розселення, пов’язані з поступовим формуванням інформаційного (а надалі віртуального) впливу, втіленого у переході розвитку ноосферних екосистем у вертикальну площину. Індустріальний етап розвитку ноосферних

⁴ На цьому і інших рисунках блідо-сірим позначена загальна дедуктивна схема В.Кристалера, яка поступово “проявляється”(ніби фотографія) з плином утискання географічного простору.

екосистем (17-19 ст.) характеризується початком боротьби за інформаційний вплив на всіх рівнях просторової ієрархії поселень.

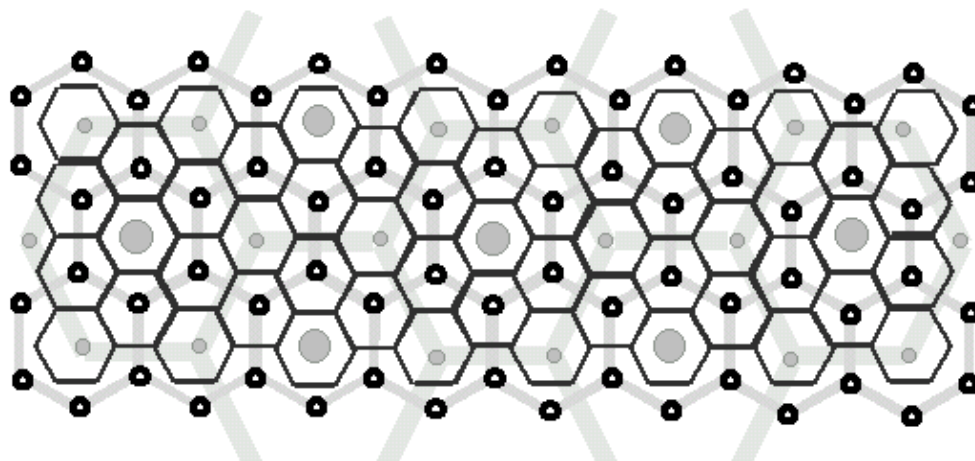

Рис.2. Загальна схема теорії центральних місць В.Кристалера, що відповідає мережі “ $K=2$ ”. Більш жирними позначені первісні поселення та їх хінтерланди на нижніх сходинках ієрархії.

Інтенсифікація використання ресурсного потенціалу (крім агрокліматичних ще і мінеральних) спричинила збіднення потоків речовини і енергії, що повертаються в природні екосистеми. Межа граничної достатності цивілізаційного розвитку⁵ починає небезпечно наближатись до межі відтворювальної здатності природних екосистем. Конкуренція у інформаційному впливі поселень має прояв у перетині зон такого впливу, що згодом спричиняє військові конфлікти. Складаються передумови для формування інфраекосистем. Формуються мережі “ $K=3$ ”, “ $K=4$ ”, “ $K=7$ ”. Взагалі, такий віртуальний вплив можна уявити як результат структуризації географічного простору людиною в двох напрямках, або в двох площинах – горизонтальній та вертикальній. Горизонтальний напрямок структуризації розвивався самостійно до неолітичної доби і його результатом стає утворення трьох типів територіальних структур – осередкових, площинних, лінійних. Перехід дотепер горизонтальних просторових відносин в вертикальну (а надалі в віртуальну) площину, спричинений підвищенням інформаційного впливу урбоекосистем, загострює конкуренцію у створенні інфраекосистем. Саме така інформаційна конкуренція (виробництво інформації) стає головною рушійною силою у досягненні окремими урбоекосистемами функцій світових міст. Утворюються зони віртуального впливу урбоекосистем, який спрямований спочатку на матеріально-енергетичне, а пізніше на інформаційне ущільнення поверхні планети, або збільшення загальнопланетарної ентропії [14,18,21]. В добу найбільшого інформаційного ущільнення географічного простору цей вплив буде спрямовано

у ближній космос, що з часом призведе до формування космоекосистем. Саме можливості інформаційного впливу утворюють кристалерівські “зони обслуговування” починаючи з мережі “ $K=3$ ” і вищих рівнів ієрархії “ $K=4$ ”, “ $K=7$ ” (рис.3).

На початку глобально-віртуального, або більше відомого у класифікаціях - постіндустріального етапу розвитку ноосферних екосистем (остання чверть XX ст. і по сьогодні) характерне загострення боротьби за інформаційний вплив на вищих сходинках просторової ієрархії поселень (“світові міста”).

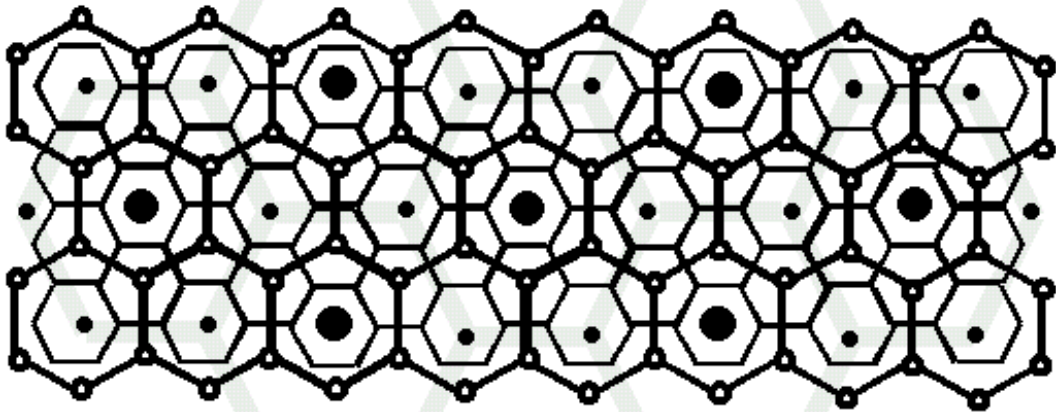

Рис.3. Загальна схема теорії центральних місць В.Кристалера з сформованими мережами “ $K=1$ ”, “ $K=2$ ”, “ $K=3$ ”, “ $K=4$ ”, “ $K=7$ ”.

Інтенсифікація використання ресурсного потенціалу “постіндустріальними” країнами спричиняє збіднення потоків речовини і енергії, що повертаються в природні екосистеми на територіях третіх країн [10,12]. Межа граничної достатності вже збігається з межею відтворювальної здатності природних екосистем. Конкуренція у інформаційному впливі “світових” міст має прояв у формуванні вищих рівнів просторової ієрархії в моделі центральних місць Кристалера - Шупера (рис.4). Інфраекосистеми повністю сформовані.

Головні висновки і перспективи. Виходячи з головних сучасних тенденцій формування мереж центральних місць, викладених вище, необхідно зробити наступні висновки:

- Теорія центральних місць В.Кристалера не є “чистою абстракцією”, як вважалося досі, а може бути застосована до описання сучасних просторових процесів.
- Центральні місця ніколи не виконували “обслуговуючої” функції. Єдине, на що завжди був спрямований їхній вплив - це на структуризацію (підкорення собі) ресурсного потенціалу

⁵ Сонько С.П. Географічна інтерпретація доповідей Римському клубу.// Український географічний журнал. №1,

географічного середовища. Якщо вживати популярний сьогодні термін “просторовий ресурс”, то саме його перерозподілом на свою користь займаються центральні місця з самого початку свого формування.

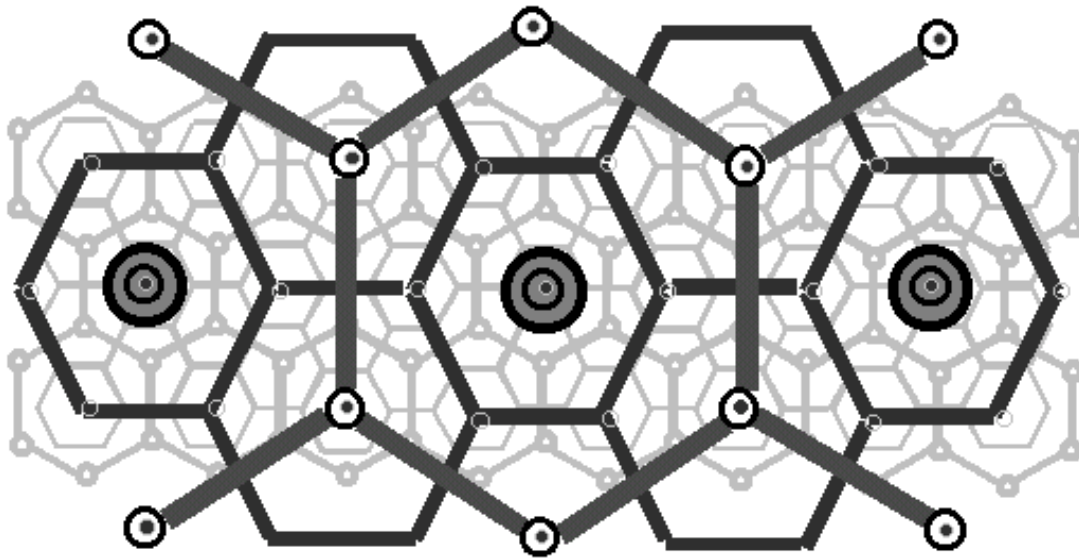

Рис.4. Можлива загальна схема теорії центральних місць Кристалера-Шупера з сформованими полями впливу світових міст з мережами “ $K>7$ ”, в разі формування правильної конфігурації (ідеальний випадок).

- Зміна уявлень про трансформацію обслуговуючої функції центральних місць в інформаційну пов’язана з набуттям планетарними соціо-природними системами нового стану – інфраекосистем [21]. При цьому в змістовному наповненні гравітаційних моделей фізична “вага” поступається місцем кількості накопиченої, відтвореної і ретрансльованої інформації (негентропії).

- Сучасні світові інноваційні тенденції, відбиті в концепції виробничо-технологічних укладів [2,13,23] спонукають до висновку, що в країнах, де переважають другий і третій уклади (в тому числі і в Україні), формування мережі центральних місць поки що не перевищує стану “ $K=7$ ”. Постіндустріальні ж країни поступово починають формувати системи центральних місць з “ $K=n$ ” при $n>7$.

- Вищі за рівнем ієрархії “світові” міста завдяки інформаційному впливу (а не обслуговуванню) і надалі будуть перерозподіляти природні, екологічні, інформаційні ресурси на свою користь. Про це свідчить тенденція поступового зростання активів невиробничої сфери в постіндустріальних країнах, а також “відповідь” на це “третіх” країн у вигляді тероризму. Наслідками такого впливу для України можуть бути тенденції боріння за розвиток вітчизняних наукоємних галузей з одного боку і

нав'язування постіндустріальними країнами ролі сировинного придатку та місткого ринку для неякісної (переважно контрабандної) продукції з іншого.

- Протиборство двох суттєво різних складових формування мереж центральних місць – “вагової” і “інформаційної” на тлі зростаючого інформаційного впливу світових міст може привести в Україні до “випадання” із загального процесу формування центральних місць проміжних ланок, які відповідають “К=4” та “К=7”. Це неодмінно відіб’ється на пониженні рангу сучасних районних центрів України і, як результат – до поступового занепаду сільської місцевості. Упередити вказану тенденцію можливо шляхом державної підтримки розвитку мережі “К=3”, або укрупнення адміністративних районів на принципах, розглянутих в ранішніх авторських публікаціях [6, 21,22].

Література

1. **Александров Е.Б.** В поисках пятой силы./http://www.bibl.ru. (Библиотека Мошкова).
2. **Бабурин В.Л.** Влияние географической специфики распространения инновационных волн на территориальную организацию общества.- http://georpub.narod.ru/ecoros.htm. 1999.
3. **Барановський М.О.** Аналіз ієрархії центрів обслуговування за допомогою теорії центральних місць (на прикладі Чернігівської області).//Укр.геогр.журн.,№1-2, 1995- С.47-51.
4. **Блауг М.** Экономическая мысль в ретроспективе.- М.:Дело ЛТД, 1994.- 687 с.
5. **Важенин А.А.** Иерархии центральных мест и закономерности в развитии систем расселения. //Известия АН. Серия географическая, 2002, № 5, с. 64-71.
6. **Голиков А.П.,Сонько С.П.** Адміністративно-територіальний поділ області в зв’язку з розв’язанням екологічних проблем сільського господарства.//Доповіді VI з’їзду Географічного товариства УРСР- К.:Вища школа, 1990.-С.235-236.
7. **Голиков А.П., Черванев И.Г., Трофимов А. М.** Математические методы в географии. - Харьков: Высшая школа, 1986.- 144 с.
8. **Дергачев В.С.** Геополитика. К.:Вира-Р,2000- 398 с.
9. **Дорогунцов С.І., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.** Теорії розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. К.:СТАФЕД-2,2001.-144 с.
10. **Клюев Н.Н.** Новое в географической глобалистике (по мотивам доклада Ю.Г. Липеца)/ Глобальные проблемы: географическая панорама 2002 г. Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». — «Издательский Дом "НОВЫЙ ВЕК"». Институт микроэкономики, 2002. — с.20-22.
11. **Кочетов Э.Г.** Геоэкономика (освоение мирового экономического пространства).-М.:Изд-во БЕК,1999.- 462 с.
12. **Лосев К.С.** Экологические проблемы и перспективы устойчивого развития России XX1 в.-М.,2001.
13. **Мироненко Н.С.** Введение в географию мирового хозяйства.-М.: Ун-т им.Дашковой,1995.-166 с.

14. **Мироненко Н.С., Сорокин М.Ю.** Факторы сжатия географического пространства. // География.- 2001.- №48.- <http://geo.1september.ru>.
15. **Михеева В.С.** Математические методы в экономической географии. Ч.1 М.:Изд-во МГУ,1983.- 187 с.
16. **Павленко Ю.** Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. К.:Либідь,1996.-358 с.
17. **Ретеюм А.Ю.** Земные миры.-М:Мысль,1987.- 314 с.
18. **Рогачев С.В.** Закон сохранения географического пространства, или быстро хорошо не бывает. // География.-2002.-№10.- <http://geo.1september.ru>.
19. **Рогачев С.В.** Пространственные инверсии. Десять ситуаций для анализа.// География.-№27,1999.- <http://geo.1september.ru>.
20. **Сонько С.П.** Нове уявлення про місце географії в системі наук. /Географія і сучасність. Випуск 1. КДПУ ім.Драгоманова,2000.- С.32-37.
21. **Сонько С.П.** Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. К.:Ніка Центр,2003 - 287 с.
22. **Сонько С.П.** Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Сборник научных трудов.- Киев, «Академперіодика», 2003.- С.179-182.
23. **Сонько С.П.,Кулішов В.В., Мустафін В.І.** Ринок і регіоналістика.- К.:НікаЦентр,Ельга,2002.- с.360.
24. **Сонько С.П.** Экономико-географическое исследование агропромышленной интеграции в связи с решением экологических проблем Северо-Восточной Украины (Харьковская область).- Дисс.... канд.геогр.наук 11.00.02 - М.МГУ,1990.-280 с.
25. **Стрелецкий В.Н.** Географическое пространство и культура: мировоззренческие установки и исследовательские парадигмы в культурной географии.// Известия АН. Серия географическая, № 2.-2002 -с.21.
26. **Топчиев А.Г.** Геоэкология: Географические основы природопользования.- Одесса: Astroprint.,1996- 392 с.;
27. **Топчиев А.Г.** Пространственная организация географических комплексов и систем. Киев-Одесса: Вища школа,1986.-188 с.
28. **Успенский П.Д.** "Tertium organum". Ключ к загадкам мира. С-Пб.: "Андреев и сыновья",1992.- 348 с.
29. **Шаблій О.І.** Основи загальної суспільної географії.- Львів, Вд-во Львівського ун-ту,2003.-444 с.
30. **Швебс Г.И.** Введение в эниогеографию. Книга 1.Эниоземлеведение.- Одесса: Изд-во Одесского ун-та,2000.- 275 с.
31. **Швебс Г.И.** Прорыв в прошлое. Научно-эзотерическое миропонимание. Книга 1. Одесса: «Маяк»,1998.- 266 с.
32. **Яковлева С.И.** Функции инфраструктуры в развитии старопромышленных районов России. // Известия АН. Серия географ.-2002.-№4.-С. 58-64.
33. **Яценко Б.** Світові міста./ Географія та основи економіки в школі.-№1,2003.- С.41-42.